

SHAXSNING PSIXOLOGIK SENZITIVLIK DARAJASI VA UNING PSIXOLOGIK TIPOLOGIYASI

Jurayev Xaydarjon Odilboyevich

University of business and science Nodavlat oliy ta`lim muassasasi

Pedagogika va psixologiya kafedrası o`qituvchisi

Akbarov Sohodilla Yuldashboyevich

Ilmiy raxbar: Namangan davlat universiteti

Pedagogika va psixologiya kafedrası dotsenti

ANNOTATSIYA:

Ushbu maqolada shaxslararo munosabatlarda shaxsda yuzaga keladigan sezgirlik darajasini psixologik xususiyatlari va ularning yuzaga kelishi haqida nazariy ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlari: SHaxs va individual psixologik xususiyat, senzitivlik, xarakter, patalogiya , psixika.

АННОТАЦИЯ:

В данной статье дана теоретическая информация о психологических особенностях уровня чувствительности, возникающей у человека в межличностных отношениях, и их возникновении.

Ключевые слова: личность и индивидуально-психологическая характеристика, чувствительность, характер, патология , психика.

Jaxon psixolog olimlaridan biri bo'lgan E. Kretschmer 1917 yilda sezgir deliryum deb nomlangan reaktiv psixozning shakllaridan birini tasvirlab, ushbu psixoz maxsus shaxslarida rivojlanayotganiga e'tibor qaratdi: haddan tashqari sezgirlik va ta'sirchanlik ular uchun o'ziga nisbatan yuqori axloqiy talablar bilan "axloqiy sinchkovlik" bilan birlashtirilgan. Taqdir zarbalari ostida ular osongina o'ta ehtiyotkor, shubhali va chekinadilar. P. B. Gannushkin (1933) bularning barchasi ortida "o'z yetishmovchiligi" hissi borligini, keyinchalik insoniyatni shizoidlar va sikloidlarga bo'lishga harakat qilganini, E. Kretschmer (1921) sezgir mavzularni birinchisiga kiritdi. O'shandan beri sezgir turga nisbatan uchta tendentsiya saqlanib qoldi: uni shizoid turining o'zgarishi deb hisoblash, uni asteniklar guruhiga kiritish (Gannushkin P. B., 1933) va nihoyat sezgir xarakter turini juda o'ziga xos deb hisoblash (Schneider K., 1923) E. Kretschmer keyinchalik o'z nuqtai nazarini o'zgartirdi: so'nggi nashrlardan birida "Tibbiy psixologiya" (1973) sensitiv tip mustaqil tur sifatida ajratib ko'rsatilgan. Keyingi taqdimotdan ko'rinib turibdiki, sezgir tur shizoiddan sezilarli darajada farq qiladi, aksincha u Asteniklarning keng doirasiga yaqinroq, ammo ular orasida hali ham aniq ajratilgan kichik guruhni tashkil qiladi.

Bolalar psixiatriyasi bo'yicha mahalliy qo'llanmalarda psixopatiyaning sezgir turining tavsifi umuman yo'q va bu tasodif emas. Sezgir psixopatiya nisbatan kech shakllanadi. Uning shakllanishi ko'pincha 16-19 yoshga, ya'ni postpubertal davrga, ijtimoiy hayotga mustaqil kirish vaqtiga to'g'ri keladi. Biroq, bolalikdan boshlab, qo'rquv va qo'rquv kabi xususiyatlar mavjud. Bunday bolalar ko'pincha qorong'ilikdan qo'rqishadi, hayvonlardan qochishadi, yolg'iz qolishdan qo'rqishadi. Ular juda chaqqon va shovqinli tengdoshlaridan begona, haddan tashqari harakatchan va yaramas o'yinlarni, xavfli o'yin-kulgilarni yoqtirmaydilar, katta bolalar jamoasidan qochishadi, begonalar orasida, yangi muhitda uyatchanlik va uyatchanlikni his qilishadi va umuman begonalar bilan oson muloqot qilishga moyil emaslar. Bularning barchasi ba'zida izolyatsiya, atrof-muhitdan himoyalaniş taassurotini keltirib chiqaradi va shizoidlarga xos bo'lgan autistik tendentsiyalardan shubhalanishga olib keladi. Biroq, bu bolalar odatlanib qolganlar bilan ular juda ochiqko'ngil.

Ular ko'pincha tengdoshlari bilan bolalar bilan o'ynashni afzal ko'rishadi, ular orasida o'zlarini yanada ishonchli va xotirjam his qilishadi. Ular shizoidlarga xos bo'lgan mavhum bilimlarga, "bolalar entsiklopediyasiga"erta qiziqishni namoyon etmaydilar. Ularning aksariyati jim o'yinlarni, rasm chizishni, modellashtirishni o'qishni afzal ko'rishadi. Ular ba'zan qarindoshlariga nisbatan haddan tashqari mehr-muhabbatni topadilar, hatto ularga nisbatan sovuq munosabatda bo'lish yoki ularga nisbatan qattiq munosabatda bo'lish. Ular itoatkorlik bilan ajralib turadi, ko'pincha "uy bolasi"deb nomlanadi.

Maktab ularni tengdoshlari, shovqin-suronlari, shov-shuvlari va tanaffuslardagi janjallari bilan qo'rqitadi, lekin bir sinfga o'rganib qolgan va hatto ba'zi sinfdoshlaridan azob chekib, ular boshqa jamoaga o'tishni juda istamaydilar. Ular odatda tirishqoqlik bilan o'rganadilar. Har qanday tekshiruvlar, testlar, imtihonlar qo'rqib ketadi. Ko'pincha ular sinf oldida javob berishdan uyalishadi, adashib qolishdan, kulgiga sabab bo'lishdan qo'rqishadi yoki aksincha, sinfdoshlari orasida boshlang'ich yoki haddan tashqari tirishqoq talaba sifatida tan olinmaslik uchun bilganlaridan kamroq javob berishadi. Balog'at yoshining boshlanishi odatda juda ko'p asoratlarsiz o'tadi. Moslashuvdagi qiyinchiliklar 16-19 yoshdan boshlanadi - odatdagi maktab stereotipining mehnat yoki boshqa ta'lim muassasasida o'qish uchun o'zgarishi davrida, ya'ni ko'plab yangi odamlar bilan munosabatlarni faol ravishda o'rnatish zarur bo'lgan davrda. Aynan shu yoshda, odatda, P. B. Gannushkin (1933), "haddan tashqari ta'sirchanlik" va "o'z etishmovchiligining aniq hissi"tomonidan qayd etilgan sezgir tipdagi ikkala asosiy fazilatlar paydo bo'ladi.

Sensitiv o'smirlarda emansipatsiya reaksiyasi juda kam namoyon bo'ladi. Bolalarga bo'lgan mehr-muhabbat qarindoshlarga saqlanib qoladi. Oqsoqollar tomonidan vasiylik nafaqat toqat qilinadi, balki unga bajonidil bo'ysunadi. Yaqinlaringizning tanbehlari, yozuvlari va jazolari odatda o'spirinlarga xos bo'lgan norozilikdan ko'ra ko'proq ko'z yoshlar, pushaymonlik va hatto umidsizlikni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, keksa avlodning ma'naviy qadriyatlari, qiziqishlari, urf-odatlar va didlariga qarshi chiqish yoki rad etish istagi yo'q. Ba'zida kattalarning ideallari va turmush tarziga qat'iy rioya qilish ham namoyon bo'ladi. Shunga mos ravishda, burch, mas'uliyat hissi, o'ziga ham, boshqalarga ham yuqori axloqiy va axloqiy talablar erda shakllanadi.

Tengdoshlar ko'pincha qo'pollik, shafqatsizlik, beadablik bilan dahshatga tushishadi. Ayniqsa, irodali va axloqiy-axloqiy fazilatlar sohasida ko'plab kamchiliklar mavjud. Erkak o'spirinlarda pushaymonlik manbai ko'pincha bu yoshda tez-tez uchraydigan masturbatsiya hisoblanadi. Salbiy xulq-atvorada o'zini ayblash, giyohvandlikdan o'zini tuta olmaslikda shafqatsiz tanbeh paydo bo'ladi. Masturbatsiya, shuningdek, o'zining zaif irodasi, uyatchanligi va uyatchanligi, go'yoki zaif xotira tufayli o'qishdagi muvaffaqiyatsizliklar yoki ba'zan o'sib borayotgan o'sish davriga xos bo'lgan noziklik, jismoniy nomutanosiblik va boshqalar bilan bog'liq.

Sezgir o'spirinlarda o'zini past his qilish giperkompensatsiya reaksiyasini ayniqsa aniq namoyon bo'ladi. Ular o'z-o'zini tasdiqlashni o'z tabiatining zaif tomonlaridan emas, balki qobiliyatlari ochilishi mumkin bo'lgan joylardan emas, balki o'zlarini past his qiladigan joylardan izlaydilar. Qizlar o'zlarining xushchaqchaqligi va xushmuomalaligini ko'rsatishga intilishadi. Qo'rqqoq va uyatchan bolalar o'zlariga beparvolik va hatto qasddan takabburlik timsolini tortishadi, o'zlarining kuchlari va irodasini namoyish etishga harakat qilishadi. Ammo vaziyat ulardan jasorat va qat'iyatni talab qilishi bilanoq, ular darhol o'tib ketishadi. Agar siz ular bilan ishonchli aloqa o'rnatishga muvaffaq bo'lsangiz va ular suhbatdoshdan xushyoqish va qo'llab-quvvatlashni his qilsalar (bu labil o'spirinlardan farqli o'laroq, odatda darhol erishilmaydi), unda "hech narsa yo'q" uxlab yotgan niqob ortida tanbeh va o'z-o'zini haqorat qilish, nozik sezgirlik va o'ziga nisbatan juda yuqori talablar mavjud. Kutilmagan ishtirok va hamdardlik takabburlik va jasoratni to'satdan ko'z yoshlari bilan almashtirishi mumkin.

Tengdoshlar bilan guruhlash reaksiyasi, ozodlik reaksiyasi singari, ozgina tashqi ko'rinishga ega bo'ladi. Shizoidlardan farqli o'laroq, sezgir o'spirinlar o'rtoqlarini to'sib qo'ymaydilar, xayoliy hayoliy guruhlarda yashamaydilar va odatdagi o'spirin muhitida "qora qo'y" bo'lishga qodir emaslar. Ular do'stlarni tanlashda tanlab olishadi, katta kompaniyaning yaqin do'stini afzal ko'rishadi, do'stlikda juda mehribon. Ulardan ba'zilari yoshi kattaroq do'stlarga ega bo'lishni yaxshi ko'radilar. Oddiy o'smirlar kompaniyasi ularni shovqin, qo'pollik, beparvolik bilan qo'rqitadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Личко, А. Е. (1983). Психопатии и акцентуации характера у подростков.
2. Odilboyevich, J. X. (2024). Yuridik Faoliyatda Psixologik Ta'sir Etish Va Jinoyatchi Shaxsning Psixologik Xususiyatlarini Aniqlash. Journal of Research in Innovative Teaching and Inclusive Learning, 2(2), 7-10.
3. Жураев, Х. О. (2023). В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ПРЕДПОЧТЕНИЙ ПСИХОГЕOMETРИЧЕСКИХ ФОРМ ХАРАКТЕРА ЛИЧНОСТИ С. ТИПОЛОГИЯ ДЕЛЛИНДЖЕРА. Educational Research in Universal Sciences, 2(15), 601-603.
4. Odilboyevich, J. X. (2023). SOCIAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CHANGES IN BEHAVIOR AND DISORDERS IN CHARACTER OF A TEENAGER AND A TEENAGER. PSIXOLOGIYA VA SOTSIOLOGIYA ILMIIY JURNALI, 1(1), 53-61.
5. Toxirovna, K. F. (2023). TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA XALQ OG'ZAKI IJODIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI. Scientific Impulse, 2(13), 51-52.
6. Odilboyevich, J. X. (2023). PSYCHOTIC AND LIMITED NEUROTIC LEVELS DURING PERSONALITY SOCIAL LIFE. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 21(4), 27-34.
7. Odilboyevich, J. X. (2023). Psychopathic character and psychopathological characteristics of delinquent behavior in children of adolescent and adolescent age. International Journal of Intellectual Cultural Heritage, 3(5), 99-104.
8. Одилбоевич, Ж. Х. (2022). ШАХС ВА УНДАГИ ПСИХОПАТИЯ ХОЛАТЛАРИ КЕЛИБ ЧИКИШ САБАБЛАРИ ВА ПРОФИЛАКТИКАСИ. PEDAGOG, 5(7), 693-699.
9. Жураев, Х. О. (2023). В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ПРЕДПОЧТЕНИЙ ПСИХОГЕOMETРИЧЕСКИХ ФОРМ ХАРАКТЕРА ЛИЧНОСТИ С. ТИПОЛОГИЯ ДЕЛЛИНДЖЕРА. Educational Research in Universal Sciences, 2(15), 601-
10. Jurayev, X. O. (2023). O 'smirlarda xarakter aksentuatsiyasi tiplarining deviant xulq-atvor shakllanishiga ta'sirining psixologik mexanizmlari. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(9), 560-569.
11. Odilboyevich, J. H. (2023). SHAXS VA UNING TEMPERAMENTIDA PSIXOLOGIK NIHOYA MECHANIZMLARINING ORNI VA AXAMIYATI MOSLASHISHDA UNING TARKIBIY QISMLARI. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 2(19), 78-84.